

ГРЕЦЬКА ПАЙДЕЯ У СУЧАСНІЙ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНІЙ ЕКСПЛІКАЦІЇ (ДО ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ "СПОРТОСОФІЇ")

У статті робиться спроба обґрунтувати теоретичну та практичну актуальність "спортософії", котра має сприяти гармонізації інтелектуального, морального та фізичного виховання в контексті сучасної філософсько-педагогічної парадигми. Наголошено на погіршенні стану здоров'я молоді, що навчається. Однією із причин такого явища є їх інтенсивні психоемоційні, інтелектуальні перевантаження і недооцінка ролі тілесно-фізичного компонента. З цього приводу виникає необхідність розвитку "спортософії" як світоглядної міждисциплінарної галузі знань, що синтезує, з одного боку, культурологічну та антропологічну підходи у філософському мисленні та їх взаємне поєднання з фізкультурологією і спортологією, з іншого. Стратегічним теоретичним завданням "спортософії" є трансформування минулих світоглядних парадигм у сучасну культурно-історичну настанову, предметно-інструментальне поле якої ще не сформовано. У такому контексті розглядається система виховання у грецькій Пайдеї, яка протистояла односторонності як інтелектуального, так і фізичного розвитку особи.

Ключові слова: культура, пайдея, освітософія, спортософія, тілесне навчання, фізичне виховання.

Актуальність даної проблеми полягає у необхідності культурологічної редукції фізичної культури і спорту для їх привабливості у суспільній думці і педагогічній практиці як засобів збереження здорової людської тілесності. Експлікації системи виховання у грецькій філософській Пайдеї на українську дійсність спонукало те, що нині в середній і вищій школі розбалансована система єдності морального, інтелектуального та фізичного виховання особистості, коли 72 % навчального часу припадає на статичне положення учнів, не кажучи вже про те, що під сумнів ставиться сама теза про виховну функцію процесу навчання, а "фізичне виховання" деякими педагогами сприймається як атавізм. Гуманістично налаштовані вчені педагоги в галузі фізичного виховання б'ють на сполох у зв'язку з погіршенням здоров'я учнівської молоді і перебільшенням значення у її життєвих перспективах інформаційної підготовки, перенасичення котрою поруч із недостатньо виваженим тілесним навчанням не сприяє інтелектуальному розвитку, а погіршує його.

Практика свідчить: якщо діти в школу приходять в основному здоровими, то до її закінчення близько 80 % страждають різного роду відхиленнями. Причина – інтенсивні психоемоційні, інтелектуальні перевантаження і недооцінка ролі тілесно-фізичного компонента. "Щороку, – пишуть Т. Ю. Круцевич, М. М. Саїнчук, – кількість молодих людей, які займаються фізичною культурою і спортом зменшується. Фізичне виховання посідає одне з останніх місць серед дисциплін за своєю значимістю для старшокласників і не є для них важливим у плані особистісних перспектив" [1: 471].

Соціологічні дослідження стану здоров'я студентів показує, що 49,8 % оцінили його низькими балами від 2,5 до 3, при чому 37,5 % нічого не роблять для зміцнення свого здоров'я, лише 16,6 % займаються фізичною культурою і спортом, а 25,5 % лікуються і вживають вітаміни та напої із лікувальних трав. Більше того на свіжому повітрі від 3 до 6 годин бувають щодня 35,6 % опитаних. Спілкуватися з природою люблять всі, але тільки 40 % за останній місяць змогли задовольнити в цьому своє бажання. До обливання вранці холодною водою 70,8 % студентів ставляться позитивно, але не один із них цього не робить і тільки 2,1 % займаються вранішньою гімнастикою [4: 18].

У подальшому розвитку організму людини це призводить до поширення захворюваності і підвищення смертності. Її рівень у нашій країні має катастрофічні показники. Так серед людей у віці 35-54 року вона у 10-12 разів вище, ніж у Західній Європі, а дитяча смертність в Україні найвища. За прямолінійними статистичними прогнозами лише 40 % молодих 16-річних юнаків мають шанс дожити до пенсійного віку. Висока захворюваність людей у молодому та працездатному віці лягає важким моральним і матеріально-економічним тягарем. У суспільній свідомості у боротьбі із хворобами превалює опора на медицину, яка вже давно перестала бути наскрізь "виліковною".

Теоретична актуальність поставленої проблеми зумовлюється необхідністю переглянути нині існуючі у суспільній свідомості недолугі уявлення про культурологічну цінність фізичного виховання. Сучасна "освітософія" в Україні здебільшого оминає фізкультурно-спортивну сферу, оскільки філософія недостатньо включає у власне інструментальне поле її досягнення, а фізкультурно-спортивна галузь знань почасти недооцінює плідності філософського осмислення власних здобутків. Звичайно, провести глибоку експлікацію системи грецької Пайдеї на сучасні цивілізаційні терена неможливо, а тому в межах статті зосередимо увагу лише на тому, що древні греки негативно ставились як до захоплення тілесною

мускульною силою (Антисфен), так і до "книжної освіченості" (Еврипід, "Медея", 294-297). Виникає питання: чи може бути корисним для сучасності культивування філософського ідеалу еллінів щодо "співрозмірності тіла" і "душевної рівноваги"?

Метою роботи є спроба привернути увагу філософської і фізкультурно-спортивної громадськості до необхідності формування нового фізкультурно-спортивного світогляду, де філософія має створювати інтелектуальну канву суспільної думки щодо життєвої корисності фізичної культури.

Методологія дослідження передбачає використання критичного, прагматичного та парадигмального підходів в історіософському розумінні фізичної культури і спорту в культурно-цивілізаційному процесі. Метод феноменологічної редукції дозволяє показати різнобічні смислові навантаження, які несли фізична культура і спорт у збереженні здорової людської тілесності у різні історичні періоди. В даному контексті вирізняється проблема навчання і виховання в контексті традиційного соціально-культурного підґрунтя. Іншими словами: постає питання про те, в якій духовній ойкумені відбувається тілесне навчання і фізичне виховання, від чого залежить їх культурологічна цінність? Під таким кутом зору мова йде про імплементацію "спортософії" як скарбниці збереження тілесних практик людства до сучасної філософсько-педагогічної парадигми, тобто "освітософії".

Результати дослідження. Провідні вчені, що досліджують розвиток філософії освіти, стверджують, що "філософія освіти інформаційного суспільства осмислена ще недостатньо повно" [3: 5]. "Незважаючи на існування філософії освіти *de facto* й *de jure*, питання її предметного поля в Україні продовжують дискутувати. Аналіз літератури засвідчує, що предметне поле філософії освіти в Україні ще не окреслене", – констатує філософ Л. В. Рижак [4: 26]. Саїнтистський підхід до розуміння філософії освіти в сенсі широкого трактування педагогіки як науки, на її думку, призводить до виключення із її царини філософської рефлексії, бо педагогіка наразі сама стає собі філософією. Оскільки не визначене предметне поле "освітософії", то "протиснутись" новачкам, вважає М. Михальченко, досить тяжко [5: 38]. Ще в більш занедбаному стані аніж "освітософія" знаходиться "спортософія", або "філософія спорту", яка щойно починає розвиватись на українських наукових теренах. Який же зміст вкладається в поняття "спортософії"?

"Спортософія" – це синтезування, з одного боку, культурологічного та антропологічного підходів у філософському мисленні та їх взаємне поєднання з фізкультурологією і спортологією, з іншого. Стратегічним теоретичним завданням "спортософії" є трансформування минулих світоглядних парадигм у сучасну культурно-історичну настанову, предметно-інструментальне поле якої ще не сформовано. Історіософський підхід показує, що тривалий час спорт не був інтегрований діями культури у їх лоно, оскільки саме поняття "культура" ототожнювалось з високими гуманістичними ідеалами, освіченістю, а неосвічений спорт свідчив про атавістичні залишки попередніх дикунських епох. Х. Штайніцер в книзі під назвою "Спорт і культура" (1885) відхилив властивість спорту мати будь-яку культурологічну цінність.

Й. Хейзінга поставив питання про компенсуючий характер спорту в поступовому втрачанні в суспільному житті ігрових форм, оскільки "состязание в ловкости, силе и выносливости издавна занимали важное место во всякой культуре, либо будучи связаны с культом, либо как юношеские игры и праздничные увеселения" [6: 186-188]. Але з часом, завдяки регламентації змагань, їх дисциплінованості з певними правилами дозволів та заборон – ставлення до спортивної гри ставало все серйознішим. Він пише, що замість того, щоб грати з хлопчачою свободою і силою, вони грають із "сумішшою юності і варварства". "Игровое сообщество различает тех, для кого игра уже не игра, и тех, кто и обнаруживает большие способности, занимает более низкий уровень по сравнению с настоящими игроками. Поведение профессионала это уже не игровое поведение, непосредственности и беспечности в нем уже нет. В современном обществе спорт мало-помалу отделяется чисто от игровой сферы и превращается в некий элемент *suī generis*: уже не игра, но уже и не серьезность" [6: 186-188]. На цій підставі Й. Хейзінга робить три категоричних вислови, що спричинили бунт у фізкультурно-спортивному середовищі: 1) "спорт в нынешней общественной жизни занимает место в *стороне от собственно культурных процессов* (вид. – *М. I.*), которые идут вне его"; 2) "спорт является скорее *самостоятельным* (вид. – *М. I.*) выражением агональных инстинктов, чем фактором плодотворного чувства солидарности"; 3) "каково бы ни было его значение, для участников соревнований и зрителей, он остается *бесплодной функцией* (вид. – *М. I.*), в которой древний игровой фактор успел отмереть". Причому "ні олімпіади, ні змагання, ні організація занять спортом в американських університетах", "ні галасливо розрекламовані змагання між країнами не можуть піднести спорт до рівня діяльності, що творить стиль і культуру", – пише він [6: 186-188].

Але з того часу спорт змістовно і функціонально змінив свою роль в загальній культурі, яка теж зазнала значних цивілізаційних змін. Негативне ставлення до спорту пов'язане з трансформацією елітарної культури в масову. Спорт з'явився на континентальній Європі з Англії у другій половині XIX століття в молодіжному середовищі і стрімко розповсюджувався завдяки акцентуванню культури фізичних вправ. У наш час культура, на думку В. П. Люкевича, розпадається на окремі культури, "які не відповідають більш однаковим смисловим стереотипам і домінантним аксіологічним орієнтаціям", а лише через різнобічну інтеріоризацію соціальних норм і моделей більшою чи меншою мірою культура досягає своєї єдності. "Відсутність точності у визначенні культури і своєрідність її інтерпретації майже в усіх сферах людського

життя включає в себе жорстокість, ворожнечу і банальності таким же чином, як і видатні естетичні досягнення та моральні зразки" [7: 110]. Названий дослідник спортивну культуру співставляє із субкультурою, яка забезпечується завдяки специфічним смисловим порядкам, видам ментальності, правилам поведінки і символів, які зовні розділяють і поєднують окремі групи людей. Характерним для спортивної культури, на думку В. П. Люкевича, є футбольні фани, англійські регбісти, групи стаєрів, віндсерфери і сноубордери, які створюють свої власні субкультури і субкультурні сценарії [7: 109].

У сучасних мовах спорт, з одного боку, виступає такою соціальною величиною, що не тільки не ігнорується інтелектуальною аурою суспільства, а й навпаки – визнається нею фактором стабілізації культурної ідентичності народів. У різнобічних вимірах буття спорту, зокрема: предметності, конкретності, комунікативності, персоналістичності тощо, фокусується здобутий суспільством попередній культурно-цивілізаційний досвід. Світовий досвід показує, що спорт має універсальну здатність у комплексі вирішувати проблеми підвищення рівня здоров'я населення і формування здорового морального і психологічного клімату в колективах і суспільстві загалом. Всесвітньо визнано, що заняття спортом є превентивним засобом підтримки і зміцнення здоров'я та профілактики різних неінфекційних захворювань (серцево-судинних, ішемічної хвороби серця, діабету, остеопорозу, ожиріння) і шкідливих звичок (пияцтва, тютюнопаління, токсикоманії). При чому, як зазначають американські фахівці, використання фізичної активності і спорту з метою попередження захворюваності вимагає незначних додаткових витрат держави, в той же час втрати від передчасної смерті працездатного населення в США оцінюються в 25-30 млрд. доларів у рік, а канадські експерти вважають, що прямі й непрямі витрати на лікування захворювань, пов'язаних із фізичною пасивністю канадців, складають 2,5 млрд. доларів на рік [8: 96].

З іншого – сучасна фізкультурно-спортивна культура вимагає поглиблених філософських дискурсів, що дозволили б зміцнити її авторитет і цілісність у суспільній свідомості як життєсмиислового фактора для ціннісних орієнтацій людей. У цьому полягає стратегічне завдання філософії спорту, яка щойно починає прокладати шлях у науково-гуманітарних розвідках української фізкультурно-спортивної науки [9: 110-116].

Обмовимось, що в даному контексті "філософія спорту" розуміється в царині широкої західноєвропейської інтерпретації спорту як інтегрального поняття, що включає весь комплекс природничо-гуманітарних, теоретичних і прикладних галузей знань з культури фізичної тілесності людини. Спрощено кажучи, на звичній для вітчизняної науки мові, спорт трактується як таке поняття, що включає в себе фізичне виховання і фізичну культуру, тобто все, що традиційно стосується вивчення соматичних властивостей людини [10]. На Заході, як відомо, "спорт" і "фізична культура" використовуються в більшості випадків як ідентичні, а інколи ці поняття розрізняються [11: 84].

Філософія спорту має подолати пануючий донедавна в спортивній науці переважно структуралістський метод пізнання. Це призвело до того, що на протязі десятиліть ведуться дискусії щодо співвідношення понять "фізична культура", "фізичне виховання", "спорт". У 1974 році в Мінську, в 2000 році в Москві, а в 2006 в Санкт-Петербурзі були проведені конференції, "Круглі столи" і конгреси, присвячені проблемам з'ясування термінів і понять у сфері фізичної культури [12]. Але, як правило, кожний, хто приймав участь в дискусіях, залишався зі своєю думкою. У такому сенсі значимо, що в багатьох виданнях із теорії фізичної культури, фізичного виховання і спорту вступна частина (пропедевтика), де мова йде про методологію і висхідні поняття, більше нагадує абетку, а не концептуальний виклад проблеми.

З цього приводу Микола Візітей зазначає, що "полезней было бы попытаться, опираясь на исходные определения, углубить суть выраженных в них представлений, а не стремиться просто расширить их, а фактически усугубить концептуальную размытость и без того методологически-расфокусированных суждений, тавтологически выстраивая соответствующие дефиниции" [13: 27]. В науці фізичного виховання і спорту з радянських часів переважає структуралістський підхід, коли необхідно було на перших порах становлення систематизувати і кваліфікувати накопичені знання, чітко "виписати" дефініції того чи іншого виду, роду, елементу спортивної діяльності. Але на сьогодні такий підхід вже не може дати поштовху для подальшого розвитку теорії фізичного виховання і спорту. Навіть поррахувати кількість всіх сучасних видів спорту все-рівно, що назвати кількість зірок на небі. З цього приводу професор В. М. Платонов ще десятиліття тому заявив, що абсолютному кількісному виміру, а тим більше формалізації знання в галузі спорту не підлягають [14: 13].

На сьогодні актуалізується соціальна потреба у формуванні нового світогляду, в якому мають бути переставлені акценти у вихованні з тілесного розвитку для духовності на концентрацію уваги у духовному розмаїтті на тілесну культуру особистості. Тіло, на думку Аристотеля, є інструментом душі, виразом особистісних якостей індивіда. В цьому плані філософія спорту може виступити світоглядною основою фізкультурно-спортивної галузі знань.

На пострадянському просторі в артикуляції фізичної культури і спорту ще домінує філософсько-культурологічний фон, але "в сучасному суспільстві спорт і спортивна діяльність стали настільки складними явищами, що не уявляється можливим обмежуватись виключно культурологічним підходом", – пишуть російські філософи [15: 70-72].

Засновник російської теорії філософії спорту В. І. Столяров звертає увагу на такі роботи: А. Лінгіс "Орхидеи и мускулы" [Lingis, 1988], К. Маєр "Телесность, спорт и значение" [Meier, 1988], Ж. П. Сартр "Тело" [Sartre, 1988], Франс де Вахтер "Символизм здорового тела" [Wachter, 1988], П. Вейс "Вызов тела" [Weiss P., 1988], і цим підкреслює комплексний, інтегративний, міждисциплінарний її характер. На цій підставі він робить висновок, що "здавалося б різні проблеми цієї дисципліни об'єднують не тільки їх тісний зв'язок, але і те, що всі вони передбачають осмислення граничних основ, фундаментальних передумов тих форм соціального буття і життєдіяльності, котрі пов'язані із спортом і тілесністю людини" [10: 30].

Французький філософ Б. Жю вважає, що спорт – це об'єднання соціокультурних елементів вищого порядку і розвиває ідею про спорт як "контрсупільство з численними протиріччями". Наводячи ці вислови, Г. Люшен (Німеччина) на Всесвітньому науковому конгресі "Спорт у сучасному суспільстві" (Тбілісі, 10 – 15 червня 1980 р.) заявив: "В настоящее время я считаю весьма благоприятным тот факт, что мы впервые предприняли описательный и феноменологический анализ, когда говорили о диалектической структуре спортивного соревнования и о его возможных последствиях для мира" [16: 28-37].

Розвиваючи феноменологію тілесності (М. Мерло-Понті, Б. Вандельфельс), українські філософи звертаються до теоретичного аналізу тілесного досвіду (В. Кебуладзе), до метафізики тілесності (О. Гомілко), до соматичного буття персонального світу особистості (Л. Газнок), до епістемології людської тілесності (В. Косяк), які загалом можна розглядати як фундацію світоглядно-теоретичних засад філософії спорту. У світовій філософській літературі відбувається жвава дискусія щодо співвідношення спорту і тілесності, які в основному розглядаються з позицій феноменології й екзистенціалізму.

Отже, у філософській літературі вже склалося теоретичне підґрунтя для формування "філософії спорту" як світоглядної міждисциплінарної галузі знань, що розкриває протиріччя між гуманістичною сутністю фізичної культури і спорту і їх соціального функціонування. Але незважаючи на численні пошуки вченими ефективних методик виконання фізичних вправ, розвитку способів і форм активізації фізкультурно-спортивної рухової активності в реальній педагогічній практиці поглиблюються "перекося" у розумінні всебічності людської особистості. Тут не вистачає достатнього філософського аналізу проблеми.

"Я" серед "Інших" – предмет антропосоціоцентричної філософії ХХІ ст. – передбачає її практичну дієву спрямованість. Під тиском сучасних реалій глобалізації і віртуалізації світу постмодерністська філософська цивілізаційна зверхність до ідеалів минулого спонукає до пошуків первинного смислу навчання і виховання, що "склалися у своїй адекватності в момент праконоструювання їх. При цьому необхідність "пригадати" первинні смисловстановлення задля усунення неістинності, несправжності теперішніх спотворених смислів (саме внаслідок такого симуляційного характеру культури) стає майже нездійсненною: пам'ять у сучасному суспільстві починають експлуатувати не стільки з метою справжнього відновлення засадових моментів смислу, скільки з ідеологічними цілями нав'язування певного уявлення про речі, явища та події минулого" [17: 27-28].

З метою уникнення подібного фальшування смислів, що є, до речі, досить поширеним явищем в українській педагогічній ойкумені, німецький дослідник В. Йегер зазначає, що всі народи, які досягли певного ступеня розвитку, інстинктивно відчують необхідність займатись вихованням, що закладено у тілесно-духовній природі людини. "Но, сделав свой взор более чутким к морфологии человеческой жизни во всех ее формах, мы сегодня приближаемся к удаленнейшим народам и пытаемся проникнуть в самое сосредоточие их самобытного духа", – пише він [18].

У такому контексті сучасна європейська освітософія звернута до Пайдеї як останньої захисниці всього того, що залишилось від колишнього розуміння культури в піднесеній якості, яка вже "сприймається тягарем в сучасну епоху, що стомилася від неї" [18]. Пайдеї як грецький ідеал виховання і навчання "может для нас обрести какое-то жизненное и прозрачное очертание лишь при условии помещения его в целостный, культурный (греческий) контекст" [19]. Отже, онтологічні межі визначення як "освітософії" так і "спортософії" знаходяться в культурі народу, країни, регіону, епохи.

Не вдаючись до культурно-педагогічних екскурсів, зосередимо увагу на тому, що на заході про фізичне виховання мова ніколи не йшла, а все обмежувалось в основному тілесним навчанням. Оскільки філософським підґрунтям світоглядної парадигми виступав раціоналізм, тривалий час, аж до "христових походів" проти арабів, європейцям були мало відомі традиції античної філософської Пайдеї, де тіло розглядалось в кращому разі в гармонії з душею. Світ видавався тілесним, а людина його частиною. Будь-яке навчання у *гімназіях* (термін походить від грец. *gymnastike*, от *gymnazo* – рос. "упражняю", укр. "вправляю", треную) започатковувалось тілесними вправами. Юнаки знатних рабовласницьких сімей із 16 років поступали в гімназії після закінчення *палестри*, навчались до 19-ти років для зміцнення здоров'я і формування моральних чинників: волі, дисциплінованості, зосередженості і цілеспрямованості. Тілесні вправи у греків не розглядались як самоціль у розвитку фізичної мускульної сили, що пізніше стало основним завданням воявничих римлян, а використовувались як шлях випробування і гартування внутрішнього світу людини. Термін "тілесне навчання" культивувався у педагогічній культурі різних народів до початку ХХ ст., але зазнав численних смислових відтінків.

Термін "фізичне виховання" вперше ввів в систему наукової педагогіки М. Новіков в кінці XIX ст., яке відповідало витокам Ведичної культури, своєрідними нащадками якої були православні народи Російської імперії, до складу якої входили й українські землі. У народних традиціях, обрядовості свят, веселощах, ігрових забавах і танцях під музику М. Новіков розгледів у тілесних розвагах вроджений потяг людської істоти до єднання з природою як способу знаходження душевної рівноваги. Тілесна спритність яскраво демонструвала духовну енергетику людини як частини всесвітнього космічного устрою, а тому процес становлення людини як *homo sapiens* відбувається завдяки *homo ludens* ("людини, що грається"). Фізичне виховання в контексті виявлення сутнісних рис людини (антропогенезу) розкривало її *душетілесність* у майстерній витівці богів чи *тілодушевність* у забаганках мудрої природи. А тому тілесна вправність як устремління людини до досконалості, у філософському оздобленні виглядала як *самотворчість*, відновлення порушеної розумом гармонії людини із світом та самим собою. Тілесне навчання у педагогічній практиці здобуває статус фізичного виховання, через яке у людини виявляється здатність до самоствердження, укорінення у свідомості власної самотності і самоусвідомлення як найвеличнішого здобутку всесвіту.

У сучасній вітчизняній педагогічній традиції "навчання" і "виховання" розглядаються як суцільний процес формування особистості молодої людини, її інтелектуальних, фізичних і моральних якостей, що йменується як єдиний навчально-виховний процес. У педагогіці фізичного виховання, теорії фізичної культури рідко виокремлюється і акцентується зміст термінів "тілесне навчання" і "фізичне виховання". Звичним стало вживання їх як тотожних понять, адже весь життєвий процес є вихованням людського в людині, "оброблення людини людиною" (К. Маркс), де навчання є складовою виховання, а не навпаки.

Відвертають життєву зацікавленість вихованців у ставленні до уроків з фізичного виховання серед інших причин із-за наукового академізму дещо канонізовані теоретиками фізичної культури поняття "фізичного виховання". Педагогіка своєю "ученою вишколеністю" перестає бути привабливою галуззю знань, що має справу з вихованцем як живою людською постаттю, існуючою в певних конкретних життєвих вимірах. У гонитві за сучасними "новітніми технологіями" педагогіка як надзвичайно цікава і древня наука може втратити основний об'єкт її пізнання, а саме: молоду людину з її новітніми потребами, інтересами і цінностями. Філософи, що досліджують сучасні освітні проблеми, говорять про поліфонію педагогічних проєктів, де бажане видається за дійсне і превалює над живим дослідницьким інтересом. Російський учений Ф. Михайлов вважає, що "у численних освітніх теоріях сьогодні панує безлад змісту та логіко-методологічні крайнощі. Такі педагогічні теорії вироджувались, вироджуються і будуть вироджуватись ще в одну умоглядну педагогіку, нарощуючи вселенський хаос" [20: 102].

Умоглядна педагогіка заповонила також й український теоретичний простір. У даному дискурсі необхідно проаналізувати деякі політико-ідеологічні постулати навчально-виховного процесу та його гасла щодо орієнтації суспільної свідомості на співвідношення європейських цінностей і вітчизняних традицій. Теоретики фізичного виховання переважно не надають вагомості у своїх наукових працях заштампованим ідеологемам радянського гатунку і сучасним модним політичним вянням, вважаючи їх такими, які не варті уваги в спрямованості їх наукового матеріалу на майстерне виконання фізичних вправ. Але мимохідь кинута фраза закарбовується на рівні підсвідомості краще, ніж наукові постулати. Зокрема, догматичні гасла про всебічний і гармонійний розвиток особистості, абстрактні схеми здорового способу життя, красиві розмови про європейські цінності, панування яких на українському просторі видається за панацею від всіх бід. Неспроможність їх сьогоденної реалізації робить молоду людину розгубленою перед життєвими випробуваннями і вона шукає втіх у віртуальному просторі.

На фізичне виховання як структурного елементу навчально-виховного процесу покладена відповідальність показати учням правдивість життя у всій його величч і протиріччях, коли людина стверджується у ньому завдяки власним тілесним і духовним зусиллям. Тілом людина отримує насолоду від життя, душею – задоволення від успіху. Про те, як їх поєднувати, має вчити *народна педагогіка*, котра базується на вітчизняних традиціях. Фізичне виховання є її органічною частиною, що відкриває через тіло шлях до серця молодої людини, адже історично всі міфологічні уявлення людини починалися з усвідомлення її тілесної природи. "Найдревніші релігії – це "релігії тіла", в яких духовне ще, можливо, не почало усвідомлюватись в його відносній автономності, оскільки воно ще, очевидно, не сформулювалось і онтологічно" [21: 140].

Весь подальший хід формування у свідомості людини образу її фізичної і духовної культури пов'язувалось із соціально-історичними, природно-географічними, релігійно-етичними та іншими світоглядно-ціннісними чинниками її розвитку, де основний вектор пролягає між Сходом і Заходом. Першими в Європі, як відомо, протиставляли себе греки, які до іншої, протилежної їм культури відносили все те, що знаходилося східніше грецького світу. Всі чисельні трансформації здавна при різних обставинах уособлювали для європейця таку універсальну схему, з якою протиставлявся, – як пише П. С. Гуревич, – інший тип життєвлаштування. З тих пір як "розмежування Сходу і Заходу стало формою протиставлення варвара і елліна, "дикунства" і "цивілізованості", європеїзм, "починаючи від новітньої західної філософії, мистецтва модернізму, молодіжної культури, самим інтенсивним способом

увібрав в себе орієнтальні елементи, намагаючись співвіднести себе зі Сходом", щоб отямити свою дійсність через співвимірність чогось такого, що цій дійсності не належить [22]. А тому поняття "європейські цінності" не має змістовної гомогенності як лише "європейські стандарти життя", а інтегрує в собі весь соціально-економічний, політичний, соціально-психологічний устрій і світоглядну настанову. Останнє найбільш рельєфно позначається у тілесній культурі особистості, а, позаяк, у фізичному вихованні і тілесному навчанні.

У західноєвропейській культурі і в українській ментальності ставлення до людського тіла протилежні: в першому випадку тіло маніфестується в якості засобу задоволення, насолоди і будь-які "табу" відносно нього сприймаються протестно, в той час як у православної культурі, до якої ми належимо, воно є складовою душі, глибинних підвалин світобудови і будь-які його інтенції, потяги, тілесні "вождеління" належать до сфери інтиму, що не підлягає логічному інструментуванню, показовій оглядовості і коментуванню. Публічне обговорення тілесних вад чи переваг, зосередження уваги навколо тіла у свідомості сприймаються як непристойна похитливість. В тілесній культурі людини виявляється унікальність соціально-особистісного і природно-соматичного її буття як історичної постаті.

На відміну від традиційних звичаїв західної культури, православна східна культура виключила питання відкритого хизування перед дітьми і слугами в питаннях статі і сексу, терплячого і поблажливого ставлення до дитячої еротики із повсякденного розголосо, тому тривалий час тема тілесних втіх була предметом спеціальних професійних інтересів. На тлі прославлення інтелектуального розвитку особистості в останні десятиліття відбувається черговий кардинальний поворот в пост-культурі до пошуку засадничих основ буття і на авансцену філософської онтології виходить тіло, яке в західній парадигмі культури завжди було відкритою, а в східній – прихованою, цнотливою темою. Наприклад, історичні знахідки дають уяву про побут греків і римлян, в якому процвітало природне любування людським тілом. У древній Греції фалос символізував плодючість та зображувався на будинках, в публічних місцях, на предметах повсякденного вжитку. Коли археологи розкопали Помпею, то "на стінах і на блюдах більш чим натурально були зображені зовсім неодягнені або одягнені не там шановні громадяни, які зовсім без сорому займалися любов'ю (а то і просто сексом) в парах і групах, ізольовано й у присутності друзів і прислуг, з партнерами різних вікових і різної (в тому числі і своєї) статі", – пише психолог-практик М. І. Козлов [23: 274].

Тілесність у православної культурі асоціюється з любов'ю як сакральне боготворіння всього земного, а тому у сучасній глобалізованій масовій культурі тіло є об'єктом, де проходить суб'єктивний витончений психоромантичний рубіж в індивідуальному оздобленні понять любові і сексуальності. Східна парадигма культури, на відміну від західної, у своїх витоках не оперує поняттями сексу як технологією тілесних втіх. Любов і секс відрізняються і одночасно поєднуються у ставленні до тіла в такій же мірі як "духовні практики" та "психотехніка", що широко застосовується у сучасному фітнесі, різноманітних психологічних медитаціях та реабілітації.

Висновки. Наведені в постановці проблеми міркування щодо експлікації в українській філософсько-культурологічній простір ідеалів виховання древніх еллінів були необхідні для актуалізації сучасної "спортософії" як вчення про культуру тілесності, про те, в який спосіб тіло культивується, пропагується, оздоблюється різнобічними вимірами у соціальних параметрах його буття. Якщо сказати по-іншому, то названі проблеми спеціалістам необхідно розглядати в соціогуманітарному дискурсі, а не обмежуватися лише вивченням досконалості фізичних вправ і на цій основі складати загальну теорію фізичної культури. Історично в західноєвропейському стилі мислення навчання і виховання розглядалися переважно відокремлено. У термінах "тілесного навчання" і "фізичного виховання" – закладений не ідентичний смисл. Тілесному навчанню приділяє увагу експериментальна наука, а фізичному вихованню – педагогічна теорія. Тілесну силу фізично невихована людина (якою є неінтегрована тілесність) може застосувати в будь-яких цілях, а тому виникає соціальна потреба у цілісному осмисленні досягнень фізкультурно-спортивної науки і філософії тілесності у системі сучасної культурологічної вітчизняної традиції і європейських цінностей.

Поставлена проблема вимагає більш широкого і глибокого дослідження із залученням філософів та фахівців із фізичного виховання і спорту, щоб знайти оптимальне співвідношення інтелектуального і тілесного розвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Круцевич Т. Ю. Значення ціннісних орієнтацій та їх сформованість у галузі фізичної культури у старшокласників / Т. Ю. Круцевич, М. М. Саїнчук // Тези доповідей XIV Міжнародного наукового конгресу "Олімпійський спорт і спорт для всіх". – Київ 5-8 жовтня 2010 р.– К. : НУФВСУ. – 471 с.
2. Барно О. Фізичне здоров'я молоді – головна проблема держави / О. Барно // Молода спортивна наука України. – 2008. – Т. 3. – 18 с.
3. Андрущенко В. П. Філософія освіти XXI ст. : пошук пріоритетів / В. П. Андрущенко // Філософія освіти. – К. : МАЙСТЕР-КЛАС, 2005. – № 1. – 5 с.

4. Рижак Л. В. Філософія освіти на рубежі тисячоліть : проблеми та перспективи / Л. В. Рижак // Вісник Львівськ. ун-ту. Філософські науки. – 2007. – Вип. 10. – 26 с.
5. Михальченко М. Філософія освіти і соціокультурна теорія / М. Михальченко // Філософія освіти. – К. : МАЙСТЕР-КЛАС, 2005. – № 1. – 38 с.
6. Хейзинга Й. Homo ludens : Статті по історії культури / Й. Хейзинга. – М. : Прогресс-Традиция. – 1997. – С. 186–188.
7. Люкевич В. П. Спорт как / и нездоровый образ жизни / В. П. Люкевич // Парадигма здорового способу життя : духовні та фізичні компоненти. – Київ, 2010. – 110 с.
8. Лукашук В. І. Спорт як індикатор якості життя / В. І. Лукашук // Парадигма здорового способу життя : духовні та фізичні компоненти : [матеріали другої Міжнародної наук.-теоретич. конференції кафедри соціо-гум. дисциплін]. – К. : Нац. ун-тет фіз. вих. і спорту України, 2010. – 96 с.
9. Андреева О. В. Формування київської школи "філософії спорту" як теоретико-світоглядної основи фізкультурно-спортивної науки / О. В. Андреева // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2012. – № 3. – 274 с.
10. Столяров В. И. Философия спорта и телесности человека : [монография] : в 2-х кн. / В. И. Столяров. – М. : Издательство "Университетская книга", 2011. – Кн. 1. Введение в мир философии спорта и телесности человека. – 100 с.
11. Айзенберг К. Открытие спорта современной исторической наукой / Кристиана Айзенберг // Логос. – 2009. – № 6. – 84 с.
12. Первый международный конгресс "Термины и понятия в сфере физической культуры", 20-22 дек. 2006 г. : [материалы конгр.] / Федер. агенство по физ. культуре и спорту РФ ; С.-Петерб. Гос. ун-т физ. культуры им. П. Ф. Лесгафта. – СПб, 2006. – 99 с.
13. Визитей Н. Введение в теорию физической культуры : [учеб. пособие] / Н. Визитей ; Гос. ун-т физ. воспитания и спорта. – Ch. : Valinex SA, 2008. – 27 с.
14. Теория спорта / [под ред. проф. В. Н. Платонова]. – К. : Вища школа, 1987. – 13 с.
15. Шимин Н. Д. Идолы и идеалы в спорте / Н. Д. Шимин, А. Н. Шимина // Физическая культура и здоровье. – 2007. – № 1. – С. 70–72.
16. Люшен Г. Спорт, конфликты и мир / Г. Люшен // Спорт в современном обществе : [сб. итог. науч. мат.]. – М. : ФиС., 1982. – С. 28–37.
17. Иванова-Георгієвська Н. Седиментація смислів у культурі та відповідальність пам'яті / Н. Иванова-Георгієвська // Філософська думка. – 2009. – № 1. – С. 27–28.
18. Йегер В. Пайдейя. Воспитание античного грека ; [пер. с нем. А. И. Любжина]. – М. : Греко-лат. каб. Ю. А. Шичалина, 2001. – Т. 1. – 100 с.
19. Сайкина Г. К. Пайдейя как онтологическая "забота о себе" [Электронный ресурс] / Г. К. Сайкина. – Режим доступа : z3950.ksu.ru>phil/638121/003-005.pdf.
20. Михайлов Ф. Философия образования : ее реальность и перспективы / Ф. Михайлов // Вопр. филос. – Москва, 1998. – № 8. – 102 с.
21. Косяк В. А. Эпистемология человеческой телесности / В. А. Косяк. – Сумы : ИТД "Универсальная книга", 2002. – 140 с.
22. Гуревич П. С. Философия человека [Электронный ресурс] / П. С. Гуревич // Центр гуманитарных технологий. – М. : 1999–2001. – Режим доступа : URL: <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/6074>.
23. Козлов Н. И. Философские сказки для обдумывающих житье или веселая книга о свободе и нравственности / Н. И. Козлов. – М. : Новая школа ; АСТ-ИРЕСС, 1997. – 274 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Krutsevych T. Znachennya tsinnisnykh orientatsiy ta yikh sformovannist u galuzi fizychnoyi kultury u starshoklasnykiv [Meaning of Axiological Orientations and their Formedness in the Sphere of Physical Education in High School Students] / T. Yu. Krutsevych, M. N. Sayinchuk // Tezy dopovidey XIV Mizhnarodnogo naukovogo kongresu "Olimpiyskyu sport i sport dlya vsikh" [Proceedings of the XIV International Scientific Congress "Olympic Sport and Sport for All"]. – Kyiv 5-8 October 2010 : NUFVSU. – 471 s.
2. Barno O. Fizyчне zdorov'ya molodi – golovna problema derzhavy [Young People's Physical Health – the Main Problem of a State] / O. Barno // Moloda sportyvna nauka Ukrainy [Young Sports Science of Ukraine]. – 2008. – Т. 3. – 18 s.
3. Andrushchenko V. P. Filosofiya osvity XXI st. : poshuk priorytetiv [Philosophy of Education of the XXI Century : the Search of Priorities] / V. P. Andrushchenko // Filosofiya osvity [Philosophy of Education]. – К. : МАІСТЕР-КЛАС, 2005. – № 1. – 5 s.
4. Ryzhak L. V. Filosofiya osvity na rubezhi tysyacholit : problemy ta perspektyvy [Philosophy of Education at the Turn of the Millennium : Challenges and Prospects] / L. V. Ryzhak // Visnyk L'vivskogo un-tu. Filosofski nauky [Bulletin of Lviv University. Philosophical Sciences]. – 2007. – Vyp.10. – 26 s.
5. Mykhalchenko M. Filosofiya osvity i sotsiokulturna teoriya [Philosophy of Education and Socio-Cultural Theory] / M. Mykhalchenko // Filosofiya osvity [Philosophy of Education]. – К. : МАІСТЕР-КЛАС, 2005. – № 1. – 38 s.
6. Heyzinga I. Homo ludens : Stat'i po istorii kul'tury [Homo ludens : Articles on History of Culture] / I. Kheizinga. – М. : Progress-Traditsiya, 1997. – S. 186–188.
7. Lyukevych V. P. Sport kak / i nezdorovyy obraz zhyzni [Sports as / and Unhealthy Lifestyle] / V. P. Lyukevych // Paradygma zdorovogo sposobu zhyttya : dukhovni ta fizychni komponenty [Paradigm of Healthy Way of Living : Spiritual and Physical Components]. – Kyiv, 2010. – 110 s.

8. Lukashchuk V. I. Sport yak indyikator yakosti zhyttya [Sport as an Indicator of the Quality of Life] / V. I. Lukashchuk // Paradygma zdorovogo sposobu zhyttya : dukhovni ta fizychni komponenty [Paradigm of Healthy Way of Living : Spiritual and Physical Components] : [materialy drugoyi Mizhnarodnoyi nauk.-teoretych. konferentsiyi kafedry sots.-gum. dystsyplin]. – K. : Nats. un-tet fiz. vykh. i sportu Ukrayiny, 2010. – 96 s.
9. Andreeva O. V. Formuvannya Kyivs'koyi shkoly "filosofiyi sportu" yak teoretyko-svotoglyadnoyi osnovy fizkulturno-sportyvnoyi nauky [Formation of Kyiv School "Sports Philosophy" as a Theoretical and Ideological Foundations of Sports Science] / O. Andreeva // Teoriya i metodyka fizychnogo vykhovannya i sportu [Theory and Methods of Physical Education and Sport]. – 2012. – № 3. – 274 s.
10. Stolyarov V. I. Filosofiya sporta i telesnosti cheloveka [Philosophy of Sports and Man's Corporality] : [monografiia] : v 2 kn. / V. I. Stolyarov. – M. : Izdatelstvo "Universitetskaya kniga", 2011. – Kn. 1. – Vvedenie v mir filosofii sporta i telesnosti cheloveka. – 100 s.
11. Aizenberg K. Otkrytie sporta sovremennoy istoricheskoy nauky [Sports Opening by the Modern Historical Science] / Kristina Aizenberg // Logos [Logos]. – 2009. – № 6. – 84 s.
12. Pervyy mezhdunarodnyy kongress "Terminy i ponyatiya v sfere fizicheskoy kultury", 20-22 dek. 2006 g. [The First International Congress "Terms and Concepts in the Sphere of Physical Culture", 20-22 December 2006] : [materialy kongressa] / Feder. agenstvo po fiz. kulture i sportu RF ; S.-Peterb. gos. un-t fiz. kultury im. P. F. Lesgafta. – SPb, 2006. – 99 s.
13. Vizitey N. Vvedenie v teoriyu fizicheskoy kultury [Introduction to the Theory of Physical Culture] : [ucheb. posobie] / N. Vizitey, Gos. un-t fiz. vospitaniya i sporta. – Ch. : Valinex SA. – 2008. – 27 s.
14. Teoriya sporta [Sports Theory] / [pod red. prof. V. N. Platonova]. – K. : Vyscha shkola, 1987. – 13 s.
15. Shymin N. D. Idoly i idealy v sporte [Idols and Ideals in Sport] / N. D. Shymin, A. N. Shymina. – Fizicheskaya kultura i zdorov'e. – 2007. – № 1. – S. 70–72.
16. Lyushen G. Sport, konflikty i mir [Sport, Conflicts and Peace] / G. Lyushen // Sport v sovremennom obshchestve [Sports in the Modern Society] : [sb. itog. nauchn. mat.]. – M. : FiS., 1982. – S. 28–37.
17. Ivanova-Georgievskaya N. Sedymentatsiya smysliv u kulturi ta vidpovidalnist pam'yati [Sedimentation of Meanings in Culture and Memory Responsibility] / N. Ivanova-Georgievskaya // Filosofskaya dumka [Philosophical Thought]. – 2009. – № 1. – S. 27–28.
18. Yeeger V. Paydeyya. Vospitanie antichnogo greka [Paideia. Education of the Ancient Greek] / V. Yeeger ; [per. A. I. Lyubzhyna]. – M. : Greko-lat. kab. Yu. A. Shychalina, 2001. – T. 1 – 100 s.
19. Saykina G. K. Paydeyya kak ontologicheskaya "zabota o sebe" [Paideia as an Ontological "Care about Yourself"] [Elektronnyy resurs] / G. K. Saykina. – Rezhym dostupu : z3950.ksu.ru> phil/638121/003-005.pdf.
20. Mikhaylov F. Filosofiya obrazovaniya : eyo real'nost i perspektivy [Philosophy of Education : its Reality and Prospects] / F. Mikhaylov // Vopr. filos. [Questions of Philosophy]. – Moskva, 1998. – № 8. – 102 s.
21. Kosyak V. A. Epistemologiya chelovecheskoy telesnosti [Epistemology of Human Corporality] / V. A. Kosyak. – Sumy : ITD "Universal'naya kniga", 2002. – 140 s.
22. Gurevich P. S. Filosofiya cheloveka [Human Philosophy] [Elektronnyy resurs] / P. S. Gurevich // Tsentrumanitarnykh tekhnologiy [Centre of Humane Technologies]. – Moskva, 1999–2001. – Rezhym dostupu : <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/6074>.
23. Kozlov N. I. Filosofskie skazki dlya obdumyvayushchikh zhyt'e ili veselaya kniga o svobode i нравstvennosti [Philosophical Fairy-Tales for Thinkers on Life or a Merry Book on Freedom and Morals] / N. I. Kozlov. – M. : Novaya shkola ; AST-Press, 1997. – 274 s.

Матеріал надійшов до редакції 22.01. 2014 р.

Ибрагимов М. М. Греческая Пайдея в современной физкультурно-спортивной экспликации (к проблеме становления "спортософии").

В статье делается попытка обосновать теоретическую и практическую актуальность "спортософии", которая должна способствовать гармонизации интеллектуального, нравственного и физического воспитания в современной философско-педагогической парадигме. Отмечается ухудшение состояния здоровья учащейся молодежи. Одной из причин такого явления есть их интенсивные психоэмоциональные, интеллектуальные перегрузки и недооценка роли телесно-физического компонента. По этому поводу возникает необходимость развития "спортософии" как мировоззренческой междисциплинарной области знаний, которая синтезирует, с одной стороны, культурологические и антропологические подходы в философском мышлении и в их взаимном сочетании с физкультурологией и спортологией, с другой.

Стратегической теоретической задачей "спортософии" является трансформация прошлых мировоззренческих парадигм в современную культурно-историческую установку. В таком контексте рассматриваются идеалы греческой Пайдеи, которая противостояла односторонности как интеллектуального, так и физического развития личности.

Ключевые слова: культура, Пайдея, философия образования, спортософия, телесное обучение, физическое воспитание.

***Ibragimov M. M. Greek Paideia in the Modern Sports and Sports Explication
(on the Problem of Sportsophy Establishment).***

The article makes the attempt to justify the theoretical and practical topicality of "sportsophy", which should promote to the harmonization of the intellectual, moral and physical upbringing in the modern philosophical-pedagogical paradigm. The pupils' health deterioration is indicated. One of the reasons of such phenomenon is intensive psychological-emotional, intellectual overburdens and the underestimation of the role of the physical component. Thus there is the need of "sportsophy" development as the world-view interdisciplinary sphere of knowledge, which generates, on the one hand, culturological and anthropological approaches in the philosophical thinking and in their mutual combination with physical training and sport studies, on the other hand. The strategic theoretical task of "sportsophy" is the transformation of the latest world view paradigms into the modern cultural-historical orientation. In such context ideals of Greek Paideia, which has withstood unilateralism as an intellectual and as a personality's physical development, are considered.

Keywords : *culture, Paideia, philosophy of education, sportsophy, personal training, physical education.*